

(Personligt)

BECKOMBERGA
INTAR DRAMATEN

Bakom

I hennes drömlika
författarskap suddas
gränserna ut, mellan
fiktio och verklighet
– och mellan friskt
och sjukt. Nu tar
Sara Stridsberg
romansuccén om
mentalsjukhuset och
dess människor till
Dramaten.

TEXT KARIN SKAGERBERG
FOTO HENRIC LINDSTEN/
LINDSTEN&NILSSON

fasad

E

N MAN STÅR och trycker sina handflator mot fasaden på en stor övergiven byggnad. Under sina händer kan han fortfarande känna husets hjärtslag. Som om ett människohjärta ännu slog därinne.

Bilden var den första som kom till författaren Sara Stridsberg och fick henne att ge sig i kast med vad som skulle bli romanen *Beckomberga: Ode till min familj* (Albert Bonniers förlag 2014). Boken, som tog såväl läsare som kritiker med storm, handlar om sjukhusets uppgång och fall – från att portarna till Sveriges största mentalsjukhus hoppfullt slås upp 1932, till 1995 då sjukhuset i enlighet med psykiatireformen slog igen och patienterna slussades ut i öppenvård. Men framför allt handlar romanen om de människoöden som finns gömda i mentalsjukhusens historia. Mannen med händerna på husfasaden blev Olof, den sista patienten att skrivas ut från Sara Stridsbergs drömlika Beckomberga.

När pjäsen *Beckomberga* nu sätts upp hade den från början namnet *Nelly Sachs kommer aldrig fram till havet*. Den är inte en dramatisering av romanen, men inte heller, som arbetsnamnet låter antyda, en berättelse om författaren Nelly Sachs, en av de mer namnkun-

niga personer som vistats på sjukhuset. När vi ses på Dramaten, en månad före premiären, berättar Sara Stridsberg att huvudkaraktärerna i romanen finns med som ett stråk i pjäsen, men är omringade av andra gestalter.

UPPRINNELSEN TILL ROMAN- och pjäsprojektet var de utsträckta händer Sara Stridsberg såg när hon vandrade runt på Stockholms gator för några år sedan. – Staden var full av människor med utsträckta händer. Jag undrade om det var dessa människor som blivit kvar efter att mentalsjukhusen stängdes. Personer som slussats in på Beckomberga sedan 1930-talet, och på andra mentalsjukhus ännu tidigare, och sedan ut i världen 60 år senare. Den ensamma handen var min utgångspunkt. Och på den vägen korsade jag min egen historia, min egen relation till Beckomberga, säger Sara Stridsberg.

En dimension i den här historien är nämligen Sara Stridsbergs egna erfarenheter av Beckomberga. En period under hennes uppväxt var hennes pappa intagen på sjukhuset.

Var det inte tanken från början, att få med din egen historia?

– Nej, det var ett stort misstag, höll jag på att säga. Jag förstår att det verkar konstigt att vara så gränslöst naiv som jag var, men jag hade inte någon tanke på att den här romanen hade med mig att göra. Samtidigt som jag försökte undvika att skriva den delen av historien som var min, så insåg jag att det var anledningen till att jag kunde tillåta mig att skriva om den här platsen. Min egen relation till den var min moraliska inträdesbiljett.

Resultatet blev en roman om 13-åriga Jackie, vars far Jimmie Darling, som han kallas av de andra patienterna, läggs in på

Beckomberga någon gång under 1980-talet. Dottern strövar omkring i mentalsjukhusets parker, blir vän med de andra patienterna, förälskad i en av dem och väntar på sin far, som till en början tar emot henne med öppna armar men sedan inte alls.

– Jag funderade på hur jag skulle kunna beskriva den här platsen utan att förråda alla som någonsin hade varit där. Jag ville hitta ett sätt, ett språk, en blick, som inte var den där förnuftiga, rationella och dömande blicken, säger Sara Stridsberg.

Sin vana trogen förräder hon inte sina romanfigurer. På samma sätt som hon i sina pjäser tidigare beskrivit drottning Kristinas frihetstörst och den mytologiska Medeas hämndlystnad, beskrivs här Jimmie Darlings brutala ärlighet gentemot dottern ("Älskade du mig någonsin, Jim?" "Jag vet inte.") utan att huvudpersonens perspektiv sviks.

– Jag har svårt för författare och dramatiker som tänker sig vara större och klokare än sina karaktärer. Den som skriver måste snarare underkasta sig karaktärerna fullständigt. Jag fick frågan från skådespelarna här om vad deras karaktärer i pjäsen har för diagnoser och jag svarade att de i stället ska lyssna på vad de säger.

– En diagnos är bara en hypotes som beskriver ett antal oönskade beteenden. Jag vill beskriva människan inifrån, utan att förstöra och ödelägga henne samtidigt. Språket kan bli en sorts bur på samma sätt som en diagnos. Det jag längtar mest efter när jag skriver är att mina karaktärer ska få sparka sig fria ur alla de burar som stänger in dem.

Hittills har en handfull historiska personer sparkat sig fria i Sara Stridsbergs tolkning. Det har hunnit bli fyra romaner,

några noveller och flera pjäser där bland andra kanalsimmer-skan Sally Bauer, Hitlers älskarinna Eva Braun och inte minst Valerie Solanas, författare till SCUM-manifestet, har figuretrat. Boken *Drömfakulteten* från 2006 är en fantasi kring just Valerie Solans liv och blev Sara Stridsbergs stora genombrott såväl i Sverige som utomlands. Stora delar av den romanen, samt den efterföljande pjäsen *Valerie Solanas ska bli president i Amerika*, utspelar sig i den psykiatriska tvångsvården. En inte helt ovanlig skådeplats för Sara Stridsbergs dramer.

– Jag insåg när jag skrev *Beckomberga* att jag ju rört mig i de psykiatriska rummen många gånger tidigare. Det är en gränsplats där människan blir tydlig. Där hon berövats sin frihet och sin stolthet. Det som utspelar sig där utspelar sig mellan oförnuft och förnuft, mellan förtvivlan och förhoppning. Jag tänker på sjukdomen som en sorts fall, som vi alla har i oss, snarare än som en avvikelse. Jimmie Darling faller i den här romanen och Jackie

7 x Sara Stridsberg

Född: 1972 i Stockholm.

Familj: Två barn, Eyvind 8 år och Lenke 5 år.

Gör: Är författare, dramatiker och översättare.

Böcker: *Happy Sally* (Albert Bonniers förlag 2004), *Drömfakulteten: Tillägg till sexualteorin* (Albert Bonniers förlag 2006), *Darling River* (Albert Bonniers förlag 2010), barnboken *Mamman och havet* (Bonnier Carlsen 2012), *Beckomberga: Ode till min familj* (Albert Bonniers förlag 2014).

”Min egen relation till Beckomberga var min moraliska inträdesbiljett”

är rädd för att falla. Vad det där fallet gör med människor intresserar mig.

OCH NOG FALLER de alltid. I de flesta historier Sara Stridsberg skriver fram rör sig huvudpersonerna på gränsen, i samhällets utkant. Hon skildrar liv och död, sexualitet och våld, kärlek och förtryck på en poetisk prosa som fått henne August-prisnominerad inte mindre än fyra gånger. Karaktärerna är knarkare, prostituerade, enstöringar eller bara allmänt udda. Och de faller. Utan att någon fångar dem. Men med sig har de alltså sin författare – ända in i döden. För det är oftast där det slutar för Sara Stridsbergs protagonister.

– Det paradoxala är att allt jag vill är att rädda dem. Jag stod till exempel inte ut med Valerie Solanas ensamma död i drogernas och prostitutionens

San Francisco. Boken blev som en litterär respirator, som höll henne levande i ett ögonblick till. *Beckomberga* handlar om den frågan, om det med sin kärlek går att hålla kvar en annan människa i livet. Jag vill nog egentligen rädda den oräddbara.

OFTA handlar det om barn som vill rädda sina oräddbara föräldrar. Mammor som längtar någon annanstans, bort från moderskapet, och barn som försöker hålla dem kvar. Temat finns hos Sara Stridsbergs Valerie Solanas, drottning Kristina, Sally Bauer och nu Jackie i *Beckomberga*. Ja, till och med i den enda barnbok Sara Stridsberg skrivit är det en mamma som försvinner – genom att dyka ner i toaletten.

– Jag tror att det är ett absolut villkor för att vara barn, att skydda och övervaka sina

Dramatik: Valerie Solanas ska bli president i Amerika (2006), *Medealand* (2009), *Dissekering av ett snöfall* (2012), *Kärleken kommer att skilja oss åt* (2015), som byggde på bandet Joy Divisions lätttexter i svensk översättning av Sara Stridsberg.

Aktuell med: Pjäsen *Beckomberga* har premiär på Dramatens scen Elverket i Stockholm den 11 september. Senare i höst spelas Sara Stridsbergs pjäs *Konsten att falla* på teater Galeasen, med Ingela Olsson i huvudrollen. Våren 2016 är hon aktuell med pjäsen *American Hotel*, som spelas på Stockholms stadsteater med Liv Mjönes och Shanti Roney i huvudrollerna.

Drivkrafter: En trasig, orättvis värld. Kärlek. Längtan. Ensamhet.

”I journalerna fanns vackra formuleringar som att ’livets förhoppningar har slagit fel’”

föräldrar. Alla barn gör det, mer eller mindre. Det är ett slags friskhet att vilja rädda någon, det är sunt och mänskligt, vare sig det gäller en förälder som glider långsamt utför eller en människa som sitter och ber om pengar på gatan. Men jag är väl upptagen av det när jag skriver därför att jag verkligen var ett sådant barn, som vakade och försökte rädda, på samma sätt som Jackie i boken är det.

DET ÄR INTE bara språket och strukturen i *Beckomberga* som är närmare verkligheten än i Sara Stridsbergs tidigare böcker. Den är också närmare henne själv. Hon tillstår att det finns mycket i boken som liknar hennes egen familj, men också otroligt mycket som är ren fiktion. Hon håller hårt på sin integritet och säger inte mer om vad som är hämtat från hennes eget liv. Det lilla jag lyckas hitta om Sara Stridsbergs privatliv inför intervjun är det hon själv berättat i sitt sommarprat från 2011. Men när jag ställer frågor om det verkar hon inte intresserad av att prata om det privata, eller ens vardagliga. Och hon är inte heller intresserad av att skriva om det. Inte ens om hon skulle vilja skulle hon kunna skriva om verkligheten så som det var, hävdar hon.

– Det blir inte bra litteratur. Det är som att det måste in ett förfrämligande för att det ska gå att skriva. Jackie påminner om mig men är också en främling. Men det som jag låter hända henne känns ändå inte osant. Jag har ju vandrat in och ut på Beckomberga både i verkligheten och i litterär form. Det

som händer i boken har också därmed hänt mig på något märkligt sätt.

Precis som för det svenska samhället, var Beckomberga en skamplats för Sara Stridsberg när hon som liten besökte mentalsjukhuset. Platsen, som målades upp som en farlig institution full av galningar, skrämde henne då. Men när hon i vuxen ålder läste journaler från 1930-talets Beckomberga hittade hon – bland till synes inhumana och förklenande beskrivningar av de sjuka – också något annat.

– I varje journal fanns ett litet fotografi på patienten i sin randiga sjukhuspyjamas, och det stod alltid vad som utlöst sjukdomen. Där var vackra formuleringar som att ”livets förhoppningar hade slagit fel” inte ovanliga. Människor som bara plötsligt fallit utanför, handlost ut ur gemenskapen. Det var vackert och hemskt att se de där ensamma ansiktena som stirrade på mig genom tiden.

SARA STRIDSBERG menar att det på Beckomberga fanns en dröm om att ta hand om den som fallit. Genom att i slutet låta gränsen suddas ut mellan psykiatern och hans patienter, och i förlängningen mellan det friska och det sjuka, målar hon i sin text upp ett mentalsjukhus där vården domineras av medmänsklighet i stället för av lobotomeringar och övergrepp.

– Beckomberga var både och: en utopi om omsorg och ett slags fängelse. Överläkaren Edvard är gränslös och farlig på många sätt, men det råder också en sorts jämlikhet mellan

honom och Jimmie Darling. Läkaren stänger inte in honom i en diagnos, utan det finns en existentiell punkt där de kan samtala. Det intresserar mig att låta något mellanmänskligt uppstå i det mötet. Det gör mig väldigt lycklig, vilket ju låter banalt, men det är sant.

ATT PASSERA GRÄNSER och sudda ut roller är en av Sara Stridsbergs specialiteter. Ingenting är svart eller vitt, det finns bara gråskalor. Inte ens kärleksrelationen mellan Jackie och den mycket äldre och inlagda patienten Paul är enbart av ondo i Sara Stridsbergs ögon.

– Jag skulle ju starkt avråda min egen dotter från att inleda en relation med Paul. Men så här ser relationen ut i romanen och den är inte bara mörk. Jackie väntar på sin pappa som aldrig kommer, och så dyker det upp någon annan, som hon blir förälskad i – Paul, som är alldeles för gammal för henne och som har dödat sin sons mamma. Jackie har väntat på att hennes pappa ska göra något för henne, men det gör han aldrig. Paul däremot offrar något för henne eftersom han ser till att försvinna ur hennes liv genom att bli förflyttad. Det är det enda han kan göra för henne och där finns något slags ljus i relationen. Om jag arbetade som jurist skulle jag vara tvungen att döma Paul. Men i romanen händer det som händer och det får läsaren stå ut med.

Faktum är att Sara Stridsberg är utbildad jurist. Efter uppväxten i Stockholm, studerade hon vid Uppsala universitet och var examinerad jurist redan som 25-åring. Men intresset för skrivandet tog över och året därpå, 1999, gick hon folkhögskolan Biskops-Arnös skrivarinje. Sara Stridsberg har aldrig arbetat som jurist. ●

DRÖMLÄGE
När Sara Stridsberg skriver
befinner hon sig i ett tillstånd
som liknar den drömska
övergången mellan vakenhet
och sömn.

ÖPPET SINNE

För att skriva en roman måste man kunna höra röster och vara öppen för främmande bilder, precis som i en psykos, menar Sara Stridsberg.

Skriva är det enda hon kan, säger hon. Och det enda hon vill. Det är lättare att skriva än att leva, och ibland är det som att varje ord tar en bit av hennes liv. Under de tre år det vanligen tar henne att skriva en bok är allt som händer henne sammankopplat med boken.

– Det är som att vara en liten vetenskapsman som har ett stort laboratorium, och allt jag upplever sugas ner och bearbetas i en form som är romanen. Jag kanske inte är någon klassisk vetenskapsman eftersom jag blir ganska nedsmutsad av det jag gör ... jag är väl snarare som en vetenskapsman på dekis, en totalt gränslös och upplöst vetenskapsman som inte längre har kvar sin laboratorierock. En vetenskapsman som aldrig vet vart hon är på väg.

– Jag blir väldigt påverkad av det jag skriver. Kanske är det jag och mitt liv som rinner in i böckerna, men jag uppfattar det snarare som att det är böckerna som drar in mig i starka tillstånd. Att skriva klart en bok är på ett sätt som att lämna en kärleksrelation. Det blir tomt. Men det kan också vara underbart när en bok är klar för att jag får lämna ett tillstånd, som inte alltid varit behagligt.

Ett sådant tillstånd är det hon hamnade i när hon skrev boken *Darling River*, ett tillstånd hon jämför med en pöl av skam. Bokens undertitel är *Dolores-variationer* och romanen är uppbyggd som en fri fortsättning och tolkning av Vladimir Nabokovs *Lolita*. Förutom att den är full av förruttnelse, död, fysiskt äckel och den kvinnliga kroppens förfall, innehåller den Sara Stridsbergs nästan naturlyriska språk och ständiga fascination för kvinnliga öden.

Nabokov hävdade att idén till hans *Lolita* kom från en tidningsartikel om en vetenskapsman som lärt en apa teckna,

”Jag tror att skrivandet håller mig frisk, om man nu tror på att det går att vara frisk”

men där man senare inte kunde hitta vare sig tidningsartikeln, vetenskapsmannen eller apan. Det intresserade Sara Stridsberg, som ägnade en del av sin bok åt en historia om en vetenskapsman och hans apa. I en intervju i Dagens Nyheter frågade hon sig varför Nabokov ljugit om detta. ”Det är intressant med de dunkla drivkrafter som får författare att skriva det de skriver”, sa hon då.

– Ja, han hade väl ingen lust att prata om varför det temat dök upp lite här och var i hans författarskap, så han drog till med den där artikeln om apan, som inte fanns. Författare vill oftast inte prata om varför de skriver, och när man får frågor man egentligen inte vill svara på dyker det upp sådana apor som man drar till med i stället.

Har du några sådana apor som du brukar dra till med?

– Jag tror att allt jag säger är den sortens apor. Jag står inte riktigt i kontakt med de där dunkla drivkrafterna själv. När jag skriver är det som i ett drömtillstånd – som när man är på väg att somna och tankarna håller på att lossna och övergår i bilder. Det var också därför jag tyckte att Nabokovs historia var intressant, för jag känner igen mig i att berätta en historia som någon kollar upp och som sedan visar sig inte vara sann. Jag vet inte riktigt vad som är sant och vad som är dröm i mina böcker.

HON berättar att en fransk journalist påpekat att det i alla hennes böcker gick omkring barn och arrangerade begravningar på stränderna.

– Jag hade ingen aning om att

det förekom i alla mina böcker och kände mig enormt påkommen! Jag har flera sådana starka bilder som driver skrivandet och som återkommer om och om igen, utan att jag vet varför. En annan är ju de där mödrarna, som alltid är på väg bort, oftast ut i havet.

– Ibland är det som att jag ser ett mörker som andra inte ser. Många människor som läser mina böcker upplever det som att jag inte alls skiljer mellan det mörka och det ljusa, mellan smärta och skönhet. Men jag vet inte om jag uppfattar mänskliga relationer annorlunda bara för att jag även ser de mörkare sidorna av dem. Kanske blir det ljusare om de mörkare sidorna erkänns.

Kanske på tal om mörkare sidor frågar jag Sara Stridsberg om hon gått i terapi. Och det har hon. Hon beskriver det som fantastiskt men vill inte gå in djupare på ämnet. Hon citerar dock konstnären Louise Bourgeois som sagt att ”art is a guarantee of sanity”.

Hindrar skrivandet dig från att falla?

– Ja, men det är ju ett slags fall att skriva också. För att kunna skriva en roman måste man kunna höra röster och vara öppen för främmande bilder och berättelser. Och det är ju också beskrivningen av en psykos. I efterhand är det svårt att veta vilka röster som tillhör verkligheten och vilka som inte gör det. Jag har ofta varit rädd för att jag ska falla för långt när jag skriver. Men jag tror att skrivandet håller mig frisk, om man nu tror på att det går att vara frisk.

I Modern Psykologi 3/2015 porträtterade Karin Skagerberg Susanna Alakoski.